

Model directiv pertutgant la vegliadetgna dal Grischun

2012

Favrer 2012

Cuntegn

I. Prefaziun	3
II. Introducziun	4
1. Finamira	4
2. Proceder	4
3. Model directiv pertutgant la vegliadetgna dal Grischun 1996	6
III. Parameters socials e demografics	7
IV. Models directivs pertutgant la vegliadetgna	8
1. Fenomen eterogen "vegliadetgna"	8
2. Concepziun da la vita: "Daventar vegl en moda activa"	9
V. Model directiv pertutgant la vegliadetgna dal Grischun 2012	10
1. Princips directivs	10
1.1. Autonomia e participaziun	11
1.2. Promoziun da la sanadad e prevenziun	11
1.3. Ambulant avant staziunar	11
1.4. Rentabilitad e qualidad	11
1.5. Colliaziun ed infurmaziun	11
2. Champs d'acziun da la politica da vegliadetgna en il sector da la sanadad	12
2.1. Remartgas generalas	12
2.2. Promoziun da la sanadad e prevenziun	12
2.2.1. Situaziun da partenza	12
2.2.2. Cumpetenzza	14
2.2.3. Finamira strategica	14
2.2.4. Mesiras	14
2.3. "Ambulant avant staziunar"	15
2.3.1. Situaziun da partenza	15
2.3.2. Cumpetenzza	16
2.3.3. Finamira strategica	16
2.3.4. Mesiras	16
2.4. Colliaziun ed infurmaziun	17
2.4.1. Situaziun da partenza	17
2.4.2. Finamira strategica	18
2.4.3. Mesiras	18
VI. Ulteriur proceder	19
1. Program da la regenza 2013 – 2016	19
2. Occurrenza iniciala	20
3. Realisaziun da las mesiras	20
Agiunta	21

I. Prefaziun

Vegliadetgna n'è betg adina vegliadetgna ed ils umans vegls n'èn betg tuts ils medems! Las perspectivas per il futur dals umans pli vegls è ozendi in lung "temp da pensiun". Ils umans en Svizra han ozendi ina da las pli lungas duradas probablas da la vita dal mund: 79,4 onns tar ils umens ed 84,2 onns tar las dunnas. La nova generaziun da las persunas pensiunadas ha blers interess, viva en atgna responsabladad ad ha ina sanadad ch'è adina meglra. Ella na vul betg vegnir messa tar la "ferramenta veglia".

In'analisa puramain demografica u epidemiologica da la politica da vegliadetgna è memia restrenschiada. La politica da vegliadetgna na dastga betg vegnir reducida a discussiuns davart las structuradas da provediment e davart ils cuntegns en il sector da la tgira e da l'assistenza.

Ils puncts centrals da la politica da vegliadetgna dal chantun Grischun èn per mai che:

- la multifariadad da la vegliadetgna vegnia resguardada;
- tut ils acturs da la politica da vegliadetgna e da la lavur da vegliadetgna gajan en la medema direcziun;
- l'experiencescha e la savida dals umans pli vegls vegnian reconuschidas sco resursas socialas e vegnian tratgas a niz sur las generaziuns;
- il grond potenzial da la promoziun da la sanadad e da la prevenziun vegnia percurschì e tratg a niz.

La politica da vegliadetgna è ina incumbensa interdisciplinara e tanghescha sco tala blers secturs politics differents.

Il model directiv pertutgant la vegliadetgna dal Grischun 2012 sa restrenscha en emprima lingia al sector da la sanadad, perquai che quest sector appartegna per gronda part a la cumpetenzza dal chantun e da las vischnancas.

Il model directiv pertutgant la vegliadetgna dal Grischun 2012 è vegnì elavurà sut la responsabladad da l'uffizi da sanadad ed en cooperaziun cun differentas organisaziuns spezialisadas e cun expertas ed experts dal sector da vegliadetgna sco er cun senioras e seniors. A tut quellas ed a tut quels vulesch jau engraziar zunt fitg per lur lavur engaschada!

Cuira, schaner 2012

Barbara Janom Steiner

presidenta da la regenza

scheffa dal departament da justia, segirezza e sanadad

II. Introducziun

"Umans vegls n'èn betg tuts ils medems. Probablmain èn las differenzas schizunt anc pli grondas che tar tut las autras gruppas da vegliadetgna. Perquai che lur lunga vita als ha laschà daventar individualists. In da noss problems actuals è che la societad refusa da chapir quai e tracta tut ils umans vegls "en la medema moda e maniera"."

Lily Pincus

1. Finamira

La maxima B dal program da la regenza 2009 – 2012 sa cloma: *"Dumagnar las consequenzas ch'il svilup demographic ha per la societad"*. Sco mesira da realisaziun concreta è vegnida fixada l'elavuraziun e la concretisaziun dal model directiv pertutgant la vegliadetgna dal Grischun da l'onn 1996.

Il nov model directiv pertutgant la vegliadetgna dal Grischun 2012 prescriba la direcziun da la politica da vegliadetgna futura dal chantun Grischun en ils secturs da la prevenziun da la sanadad sco er da la tgira e da l'assistenza d'umans pli vegls. El enumerescha mesiras concretas che duain vegnir realisadas dal chantun e da las vischnancas sco er da las organisaziuns nungovernamentalas. En quest connex stoi vegnir tegnì quint dals basegns specifics d'umans pli vegls en las differentas fasas da la vegliadetgna e vegnir resguardada la multifariadad dal tema "vegliadetgna" che resulta da quai. Essenziala è en quest connex la pretensiun che umans pli vegls pon cundecider e gidar a planisar ed a sviluppar las purschidas. implitgescha che programs da realisaziun e mesiras differenziadas e concretas vegnian svilup pads e realisads en emprima lingia en las vischnancas ed en las regions, pia en il spazi da viver sco tal dals umans pli vegls.

2. Proceder

En in'emprima fasa dal project ha l'uffizi da sanadad envidà differentas organisaziuns professionali e persunas spezialisadas che han da far cun il tema da la vegliadetgna d'exprimer lur giavischs e lur aspectativas ad ina "strategia da vegliadetgna" sco er da numnar – per sa participar uschia al svilup dal model directiv pertutgant la vegliadetgna – secturs tematics ch'èn essenzials ord lur optica e che stuessan vegnir elavurads en il

futur. Er represchentantas e represchentants dal cussegl da las persunas attempadas èn vegnids integrads en questas lavurs. Las reacziuns complessivas e differenziadas ch'èn entradas tar l'uffizi da sanadad han furmà la basa per fixar ils puncts characteristics ils pli impurtants per repassar e per concretisar il model directiv pertutgant la vegliadetgna dal Grischun.

Ils 15 d'avrigl 2010 èn quests puncts characteristics vegnids discutads cuminaivlamain cun organisaziuns professiunalas a chaschun d'in lavuratori. En quest connex èn ils principis directivs vegnids rectificgads e deliberads (fasa 2 dal project).

Al lavuratori è ultra da quai vegnida iniziada la terza fasa dal project cun quai ch'igl èn vegnidas installadas trais gruppas da lavur interdisciplinaras davart ils principis directivs "promoziun da la sanadad e prevenziun", "ambulant avant staziunar" e "colliaziun ed infurmaziun". L'incumbensa da las gruppas da lavur è stada quella da definir e d'enumerar champs d'acziun e mesiras relevantas per la pratica e realisablas tar ils principis directivs respectivs.

Ils principis directivs "autonomia e participaziun" sco er "rentabilitad e qualidad" èn temas interdisciplinars che ston vegnir resguardads en mintga champ d'acziun e tar mintga mesira.

Precis 1 onn pli tard, ils 15 d'avrigl 2011, han las gruppas da lavur preschentà a las medemas persunas decisivas da differentas organisaziuns professiunalas a chaschun d'ina conferenza da resultats lur sbozs ch'ellas han elavurà per ils champs d'acziun e per las mesiras pussaivlas.

Quests sbozs da las gruppas da lavur sco er tut las autras lavurs preparatoricas menziunadas qua survant han furmà la basa per concepir quest model directiv (fasa 4 dal project).

Tar lur lavurs è la gruppas da lavur sa laschada diriger dal princip da la subsidiaridad, tenor il qual l'atgna responsabladad preceda l'agir dal stadi. Tenor quest princip è mintga uman en emprima lingia sez responsabel per la concepziun da sia vita e per sia sanadad. Sch'el, sia famiglia u ses vischins n'èn betg u betg pli en cas da far quai, è la vischnanca sco emprima furma statala responsabla da furnir prestaziuns a favur da la persuna pertutgada. L'incumbensa dal chantun sco unitad surordinada è en emprima

lingia quella da stgaffir la basa che pussibilitescha a las vischnancas da liquidar lur incumbensas.

3. Model directiv pertutgant la vegliadetgna dal Grischun 1996

I po vegnir constatà ch'il chantun e las vischnancas sco er ils auters acturs da la politica da vegliadetgna e da la lavur da vegliadetgna èn s'orientads ils ultims 15 onns per gronda part vi dals princips directivs dal model directiv pertutgant la vegliadetgna dal Grischun 1996. Diversas mesiras ch'èn fixadas en il model directiv pertutgant la vegliadetgna 1996 sco er autras mesiras che tangheschan la politica da vegliadetgna èn vegnidadas realisadas. En quest connex sa tracta oravant tut da:

- furmar regiuns da planisaziun che pussibiliteschan a las vischnancas da far ina planisaziun dal basegn da la purschida staziunara a lunga vista ch'è accordada cun la regiun;
- introducir ina finanziaziun dals servetschs da la tgira ed assistenza a chasa sco er da las chasas da tgira orientada a la prestaziun;
- concepir da nov las contribuziuns d'investiziun en furma da contribuziuns pauschalas dal chantun e da las vischnancas per letgs da tgira stgaffids supplementarmain respectivamain per la midada da chombras da dus letgs en chombras d'in letg;
- concretisar las prescripziuns da qualidad envers ils servetschs da la tgira ed assistenza a chasa sco er envers las chasas da tgira per garantir uschia ina tgira ed in'assistenza adeguata en tut il chantun;
- iniziar divers projects concernent purschidas spezialas (p.ex. structuradas dal di, palliative care, psicogeriatra) cun la finamira da realisar quellas en tut il chantun;
- iniziar projects per la promoziun da la sanadad e per la prevenziun en la vegliadetgna (p.ex. project d'interreg "Insieme sano-gemeinsam gesund", collavuraziun interchantunala en il project "Best practice – promoziun da la sanadad en la vegliadetgna").

Singulas recumandaziuns fixadas en il model directiv pertutgant la vegliadetgna dal Grischun 1996 n'èn betg vegnidadas realisadas u èn vegnidadas realisadas mo per part. I sa tracta en quest connex oravant tut da:

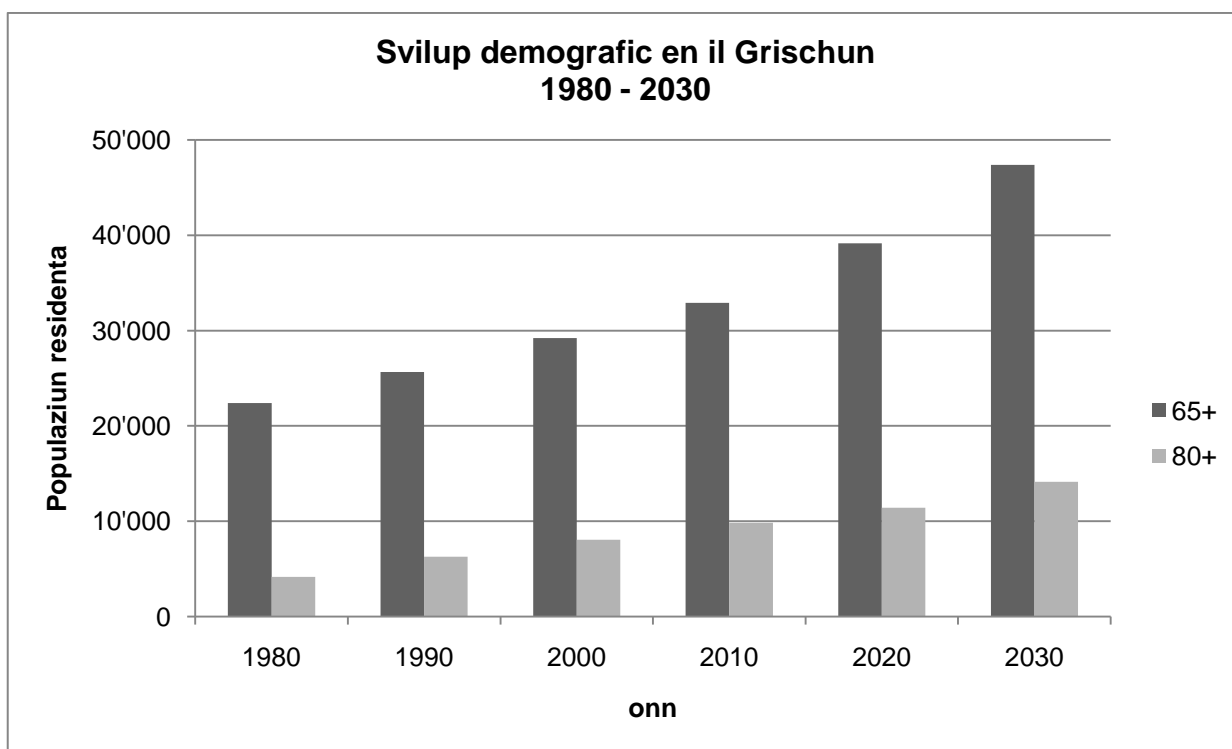
- la realisaziun en tut il chantun da purschidas da tgira e d'assistenza alternativas (p.ex. abitar assistì) che substitueschan plazzas en chasas da tgira;
- la planisaziun dal basegn en las regiuns da planisaziun ch'è accordada cun la regiun e che cuntegna purschidas ambulantas e staziunaras sco er purschidas da tgira e d'assistenza alternativas.

III. Parameters socials e demografics

Er en il Grischun s'augmenta il dumber d'umans pli vegls svelt e la durada probabla da la vita crescha. Il medem mument demussa la part da las gruppas da vegliadetgna pli giuvnas da la populaziun in regress. Sco conseguenza da questa midada demografica sa mida la quota da las singulas furmas da viver sco er las relaziuns da las generaziuns ina cun l'otra. La situaziun economica e sociala da la generaziun pli veglia ch'è sa meglierada en media ed il meglier stadi da sanadad che resulta da quai pretendan ina nova orientaziun da la politica da vegliadetgna. Cun la generaziun dals uschenumnads "babyboomers"¹ entran ils proxims onns dapli umans che mai en la fasa da vita postprofessionala. Quests umans han autras ideas da las valurs ed autras pretensiuns a la vita en la vegliadetgna che las generaziuns da pli baud, correspudentamain vegnan els a concepir auter la fasa da la vita tranter il pensiunament ed in'eventuala dependenza da tgira.

Sco che la grafica qua sutvart mussa crescha il dumber d'umans attempads (65 onns e dapli) e fitg attempads (80 onns e dapli) fermamain en il Grischun. Cumpareglià cun l'onn 1980 vegn il dumber d'umans attempads a crescher fin l'onn 2030 per dapli ch'il dubel da 22'395 sin 47'386 ed il dumber d'umans fitg attempads per dapli che trais giadas da 4'160 sin 14'141. Il medem mument sa diminueschan las gruppas da vegliadetgna pli giuvnas. Quai vul dir che adina dapli umans vegls vegnan a star visavi adina main umans giuvens.

¹ La generaziun ch'è naschida suenter la 2. guerra mundiala fin la mesadad dals onns 1960: actualmain tranter bundant 40 e passa 60 onns veglia.

Grafica 1: Svilup demografic da la populaziun residenta attempada e fitg attempada en il chantun Grischun tranter 1980 e 2030 (funtauna: 1980, 1990 e 2000: tenor las dumbraziuns dal pievel; 2010, 2020 e 2030 tenor il scenari mesaun da la perspectiva demografica dal Grischun).

IV. Models directivs pertutgant la vegliadetgna

1. Fenomen eterogen "vegliadetgna"

Il temp da la vegliadetgna è caracterisà da diversità e cumpiglia per gronda part dus fin trais decennis. En questa fasa da la vita poi dar bleras giadas cleras midadas da la capacità da prestaziun corporala, spiertala e psichica. La diversità sa mussa ultra da quai en las differentas biografias, cundiziuns da viver, interess ed abilitads dals umans pli vegls. En quest connex vegnan distinguidas almain quatter fasas² en il curs da la vita da la generaziun pli veglia:

² Age Report 2004, tenor François Höpflinger et al.

Classificaziun	Segns characteristics
Fasa 1: 60+ onns	Vegliadetgna da senior(a): caracterisada dad onns d'activitad da gudogn tardivs, dal pensiunament avischinant, da l'exodus dals uffants, eventualmain da novas furmas da viver
Fasa 2: 65 – 75 onns	Vegliadetgna da renta autodeterminada: distatgament e deliberaziun da l'activitad da gudogn, concepir da nov la vita ed eventualmain l'abitar; concepziun activa e sauna da la fasa da vita postprofessionala
Fasa 3: 75 – 85 onns	Vegliadetgna da renta fragila, auta vegliadetgna: periclitaziun pli gronda da la sanadad, eventualmain adattaziun da l'abitaziun: abitar senza obstachels ed abitar assistì, utilisaziun da divers servetschs ambulants
Fasa 4: 85+ onns	Vegliadetgna "dependenta": grondas restricziuns corporalas, spiertalas e psichicas, basegn da tgira, tgira ambulanta u midada en ina instituziun da tgira

Aspects da la vegliadetgna che punctueschan la vart positiva dal daventar vegl, accentuond las cumpetenzas professionali e da vita sco er la capacitad da prestaziun per la societad, avran spazis d'agir als umans pli vegls. Quests spazis d'agir pon gidar ch'in engaschament en rollas socialas tschernidas sez, che cuntentan persunalmain, è pussaivel e vegn reconuschì. Umans pli vegls pon e vulan surpigliar la responsabladad per concepir lur vita ed ils conturns da lur mintgadi (participaziun). Il medem mument mussa la creschientscha dals custs da sanadad en l'ultima fasa da la vita dals umans fitg attempads che la promoziun da la sanadad en la vegliadetgna, la prevenziun da la sanadad, il provediment medicinal e la reabilitaziun geriatica ha – sin basa da statisticas actualas e d'enconuschientschas gerontologicas – ina gronda impurtanza.

2. Concepziun da la vita: "Daventar vegl en moda activa"

Divers studis actuals mussan che blers umans pli vegls èn ozendi sauns e vivan bain. Durant ils emprims 15 fin 20 onns suenter la fasa da l'activitad da gudogn po e vul ina gronda part da la populaziun pli veglia dumagnar libramain ses mintgadi, senza servetschs da tgira e da sustegn.

Ils proxims 15 fin 20 onns spetga la Svizra in'unda da pensiunaments da la generaziun dal "miracul economic"³ e da la generaziun dals "babyboomers"⁴. La dumonda da satisfar il basegn da specialistas e da specialists en interpresas ed en organisaziuns sco er la finanziaziun da las rentas da vegliadetgna daventa pli urgenta. La midada

³ Umans da las annadas 1946 -1955

⁴ Umans da las annadas 1956 -1965

demografica pretenda models pli flexibels per carrieras professionali e novs models da pensiunament.

Blers umans pli vegls han mantegnì lur brama da savair insatge, lur plaschair da surpigliar ristgs e lur gust da l'aventura e vulan metter a disposiziun a la societad lur experientschas e lur prestaziuns ed emprender vinavant. Els vulan "daventar vegls en moda activa".

Per l'organisaziun mundiala da la sanadad WHO è il "daventar vegl en moda activa" in *"process d'optimar las pussaivladads d'umans per mantegnair la sanadad en la vegliadetgna pli auta, per sa participar a la vita en lur conturns socials e per garantir lur segirezza persunala e meglierar uschia lur qualidad da viver"*.

Daventar vegl en moda activa signifitgescha pia che umans pli vegls – oravant tut en l'emprima ed en la segunda fasa da la vegliadetgna – ston avair l'ocasiun da pudair lavurar vinavant, da pudair pratitgar activitads tschernidas sez u da pudair surpigliar en uffizi d'onur incumbensas en la famiglia, en la vischinanza ed en la vischnanca. Cun quai prestan els contribuziuns socialas ed economicamain nizzaivlas (lavor nunpajada) per la societad. Mesiras da la politica da vegliadetgna ston reagir sin tut ils nivels sin questas fassettas dal daventar vegl, p.ex. cun postular models per ina vegliadetgna flexibla da renta. Ina impurtanza centrala per realisar mesiras han il plaun regional e communal sco er il mund da lavor, la societad civila ed ils partenaris socials. Las pussaivladads da concepir en moda individuala e structurala la vita, la lavor e la vegliadetgna stattan en in connex direct cun il spazi da viver direct e cun ils conturns professionals da la generaziun pli veglia.

V. Model directiv pertutgant la vegliadetgna dal Grischun 2012

1. Principis directivs

Represchentanzas d'organisaziuns statalas e nunguvernamentalas han elavurà cuminaivlamain ils suandants principis directivs da la politica da vegliadetgna dal chantun Grischun. Tut ils acturs da la politica da vegliadetgna e da la lavor da vegliadetgna s'orienteschan vi dad els.

1.1. Autonomia e partecipaziun

Umans maiorens decidan sezs, co ch'els concepeschon lur vita. Quai vala senza restricziuns er per umans pli vegls. Nus stimain las experientschas multifaras e las cumpetenzas dals umans pli vegls e las tirain a niz. Nus realisain purschidas e mesiras ensemen cun las gruppas en mira pertutgadas.

1.2. Promoziun da la sanadad e prevenziun

Mesiras concernent la promoziun da la sanadad e la prevenziun gidan a mantegnair la sanadad e la qualidad da viver dals umans pli vegls. La finamira è quella da mantegnair uschè ditg sco pussaivel ina vita senza impediments per manar uschia ina vita independenta ed autodeterminada. Nus procurain per cundiziuns generalas e per purschidas efficazias e coordinadas che promovon la sanadad.

1.3. Ambulant avant staziunar

In giavisch central d'umans pli vegls è quel da pudair daventar vegl en ils conturns enconuschents e da trair a niz purschidas ambulantas e modularas, nua che quai è pussaivel. Nus realisain en moda consequenta il princip da la politica da sanadad "ambulant avant staziunar" cun mantegnair e cun sviluppar vinavant las cundiziuns generalas necessarias.

1.4. Rentabilitad e qualidad

En il context dal svilup demografic e social survegnan purschidas, che s'orienteschan vi dals basegns individuals dals umans pli vegls e che vegnan prestadas a medem temp en moda economica ed en in'auta qualidad, adina dapli impurtanza. Nus stgaffin las cundiziuns generalas per las prestaziuns dal maun public che s'orienteschan vi dals basegns e che pussibiliteschan il medem mument da furnir las prestaziuns en moda economica sco er en ina qualidad cumprovada.

1.5. Colliaziun ed infurmaziun

Ina politica da vegliadetgna ch'è accordada cun ils basegns dals umans pli vegls pretenda d'ina vart la colliaziun dals acturs ch'èn activs en il sector da vegliadetgna e da las purschidas per umans pli vegls e da l'autra vart ina purschida d'infurmaziuns facilas per umans pli vegls e per ulteriurs circuls interessads.

2. Champs d'acziun da la politica da vegliadetgna en il sector da la sanadad

2.1. Remartgas generalas

Partind dals princips directivs menziunads qua survart vegnan deducids dals trais princips directivs "promoziun da la sanadad e prevenziun", "ambulant avant staziunar" e "colliaziun ed infurmaziun" finamiras strategicas e mesiras concretas. Ils princips directivs "autonomia e participaziun" sco er "rentabilitad e qualitad" èn temas interdisciplinars che ston vegnir resguardads tar tut las mesiras. Per quest motiv na vegnan formuladas per quests dus princips directivs naginas atgnas finamiras strategicas e mesiras.

2.2. Promoziun da la sanadad e prevenziun

2.2.1. Situaziun da partenza

Il stadi da sanadad influenzescha decisivamain la concepziun activa ed autodeterminada dal mintgadi. Er la sanadad e la qualitad da viver en la vegliadetgna dependan d'in grond dumber da facturs (determinantas da sanadad). La moda da viver, las cundiziuns da l'ambient e las relaziuns socialas èn d'ina impurtanza centrala per la sanadad fisica e psichica. En quest connex ha la vita passada ina influenza decisiva sin la sanadad da la vegliadetgna pli avanzada. In studi dal l'observatori svizzer da sanadad⁵ vegn a la conclusiun che mesiras da la promoziun da la sanadad e da la prevenziun stuessan cumenzar uschè baud sco pussaivel en la vita e durar tut la vita. Il medem mument èsi enconuscent ch'ina moda da viver sauna – er sch'ella vegn cumenzada pir en la vegliadetgna – ha ina influenza positiva sin la sanadad e sin la qualitad da viver. Mesiras intenziunadas da la promoziun da la sanadad e da la prevenziun en la vegliadetgna pon augmentar il dumber dals onns senza impediments e diminuir la dependenza da tgira. Entradas en chasas da tgira pon vegnir retardadas u schizunt evitadas. Uschia po er vegnir franà l'augment dals custs en il sector da la sanadad che vegn chaschunà da la demografia.

⁵ Promoziun da la sanadad e prevenziun en la vegliadetgna; Resultats dal project davart il profil da sanadad; Document da lavur 21; observatori svizzer da sanadad; Neuchâtel; favrer 2007.

L'intensivaziun da la promoziun da la sanadad e da la prevenziun en la vegliadetgna furma in accent strategic (maxima B) en il program da la regenza 2009 – 2012 dal chantun Grischun.

Per realisar quest accent èn gia vegnids lantschads ils suandants projects:

Analisa da la situaziun concernent opziuns d'agir en il sector da la promoziun da la sanadad e da la prevenziun en la vegliadetgna

L'onn 2009 han il chantun Berna e la citad da Turitg prendì l'iniziativa per far – en ina vasta cooperaziun cun chantuns e cun instituziuns interessadas – in'analisa da la situaziun concernent las opziuns d'agir en il sector da la promoziun da la sanadad e da la prevenziun en la vegliadetgna. Il chantun sa participescha a questa cooperaziun cun ina represchentanza da l'uffizi da sanadad en la giunta dal project. En il rom dal project principal, numnà "Best practice promoziun da la sanadad en la vegliadetgna", èn vegnidas elavuradas recumandaziuns concretas davart ils suandants temas. Quai èn: "promoziun dal moviment", "prevenziun cunter cupitgas", "cussegliaziun, occurrenz e curs", "access a las gruppas en mira" e "participaziun da las medias e dals medis".

Project d'interreg "Insieme sano-gemeinsam gesund"

Il project d'interreg "Insieme sano-gemeinsam gesund" vegn realisà cuminaivlamain da la provinza autonoma Balsaun en Italia e dal chantun Grischun. La finamira è quella da promover la sanadad e la qualidad da viver da la populaziun cun activar process da participaziun. La gruppa principala en mira dal project en il Grischun èn las personas attempadas. En quest connex vegni spezialmain tegnì quint dal svilup da cumpetenzas (empowerment) e da la solidaritad tranter las generaziuns. En tschintg vischnancas dal Grischun⁶ vegnan realisads dapi l'onn 2009 projects da piunier correspundents cun ina gronda participaziun e cun in grond engaschament da la populaziun pli veglia. Ils facturs efficacis centrals èn la cunresponsabladad da las vischnancas politicas participantas, la participaziun da las senioras e dals seniors sezs sco er la collavuraziun cun las personas decisivas da la lavur da vegliadetgna. Las enonuschientschas ch'èn vegnidas fatgas en quest connex sco er las metodas ed ils instruments ch'empermettan success vegnan inscrits en in manual e mess a disposiziun ad ulteriuras vischnancas ed ad ulteriurs acturs interessads suenter la terminaziun dal project l'onn 2012.

⁶ Domat, Rossa, Samedan, Sour, Trimmis

2.2.2. Cumpetenzza

Il art. 13 e 14 da la lescha chantunala da sanadad reglan las cumpetenzas dal chantun e da las vischnancas en il sector da la promoziun da la sanadad e da la prevenziun.

Las vischnancas èn cumpetentas per la promoziun da la sanadad e per la prevenziun da sia populaziun sco er per l'infurmaziun da la populaziun davart las modas da viver e davart las cundiziuns da viver che promovon lur sanadad.

Il chantun è cumpetent per incumbensas intercommunalas, per il sustegn professional e per coordinar las activitads da las vischnancas.

2.2.3. Finamira strategica

Per il champ d'acziun "promoziun da la sanadad e prevenziun" ha la regenza formulà la suandanta finamira strategica:

Rinforzar l'autonomia, la sanadad e la qualidad da viver dals umans pli vegls per augmentar il dumber dals onns da vita sauns e per retardar l'entrada en ina chasa da tgira.

2.2.4. Mesiras

Per cuntanscher questa finamira strategica duain vegnir realisadas las suandantas mesiras ils onns 2012 fin 2016 en il champ d'acziun "promoziun da la sanadad e prevenziun".

Mesira	Cuntegn	Cumpetenzza
M 1	Program "Promoziun da la sanadad en la vegliadetgna" Sin basa da las recumandaziuns dal project "Best practice promoziun da la sanadad en la vegliadetgna" elavura l'uffizi da sanadad in concept per in program chantunal cumplessiv per la promoziun da la sanadad en la vegliadetgna. Il program cumpiglia ils suandants moduls: "promoziun dal moviment", "prevenziun cunter cupitgas", "cussegliazion, occurrenz, curs", "sanadad psichica" e "participaziun da las medias e dals medis da chasa". Il manaschament da program surordinà, la coordinaziun da las mesiras sco er l'evaluaziun èn chausa dal chantun. La realisaziun operativa vegn fatga da las vischnancas e dals differents furniturs da prestaziuns dal sector da la sanadad e dal sector social conform a lur champ d'incumbensas.	chantun vischnancas divers
M 2	"Insieme sano-gemeinsam gesund" Pervia da las enconuschientschas fatgas cun ils projects da piunier vegn il project per promover la sanadad e la qualidad da	vischnancas

	<p>viver activond process da participaziun en las vischnancas cuntinuà en ina furma modifitgada.</p> <p>L'uffizi da sanadad dal Grischun sustegna las vischnancas interessadas cun ina cussegliaziun professiunala per ch'ellas possian realisar il project.</p>	chantun
--	--	----------------

2.3. "Ambulant avant staziunar"

2.3.1. Situaziun da partenza

La planisaziun generala chantunala da las chasas da tgira 2011⁷, deliberada da la regenza ils 12 d'october 2010 prevesa ina reducziun dal basegn da letgs da la populaziun residenta dad 80 onns e dapli da 25 pertschient l'onn 2010 a 22 pertschient l'onn 2025. Ella ha motivà la reducziun tranter auter cun quai che la dumonda da prestaziuns da tgira en instituziuns staziunaras resultia – almain per part – da la purschida. Ultra da quai haja l'analisa da las quotas da tgira staziunaras ed ambulantas mussà ch'en regiuns da planisaziun, nua ch'il dumber relativ da letgs da tgira è aut, vegnan tgiradas ed assistidas fitg bleras persunas en furma staziunara e – viceversa – ch'en regiuns da planisaziun, nua ch'il dumber relativ da letgs da tgira è bass, retiran persunas cun in basegn da tgira e d'assistenza pli savens prestaziuns da la spitex.

La maiortad dals umans pli vegls vuless star uschè ditg sco pussaivel en l'atgna abitaziun u en l'atgna chasa. Sco consequenza dal process da daventar vegl po l'abitar independent però vegnir engrevgià da restricziuns corporalas u spiertalas, uschia ch'i daventà necessari da duvrar prestaziuns d'agid u da far midada en in'abitaziun ch'è adattada meglier. En quest connex daventa ina purschida differenziada d'abitar e da furnir servetschs per umans cun differents basegns da tgira e d'assistenza adina pli impurtant. Correspondentamain datti en il chantun Grischun basegn d'agir per realisar – ultra dals servetschs ambulants da la tgira ed assistenza a chasa equipads bain ed ultra da las chasas da tgira tradiziunalas – purschidas d'abitar e d'assistenza alternativas sco l'abitar assistì e structuradas da di e da notg.

La realisaziun dal princip da la politica da sanadad „ambulant avant staziunar" premetta l'engaschament dals confamigliars che tgiran sco er da gidantras voluntaras e da gidanters voluntars. Las gidantras ed ils gidanters da questas purschidas informelas furneschan prestaziuns en il sectur social e cultural sco er en il sustegn direct d'umans

⁷ Planisaziun generala chantunala da las chasas da tgira 2010; uffizi da sanadad dal Grischun; 20 da fanadur 2010; conclus da la regenza dals 12 d'october 2010 (prot. nr. 890)

pli vegls (gruppas da visitadras e da visitaders, servetschs da transport, distgargia dals confamigliars che tgiran, accompagnament d'umans grevamain malsauns e muribunds e.u.v.).

2.3.2. Cumpetenzza

Il chantun è cumpetent per la planisaziun da las chasas da tgira e per relaschar la glista da las chasas da tgira tenor l'art. 39 LAMal e per relaschar la planisaziun chantunala da basa sco fundament per la planisaziun dal basegn regiunala che sto vegnir fatga da las vischnancas.

Tenor ils art. 20 e 31 al. 1 da la lescha chantunala per promover la tgira da malsauns ston las vischnancas procurar d'ina vart per ina purschida sufficiente da la tgira e da l'assistenza parzialmain staziunara e staziunara per pazientas e per pazients da lunga durada sco er per persunas attempadas e da l'autra vart per ina purschida sufficiente da servetschs per la tgira e per l'assistenza a chasa.

2.3.3. Finamira strategica

Per il champ d'acziun "ambulant avant staziunar" ha la regenza formulà la suandanta finamira strategica:

Reducziun da las abitantas e dals abitants da chasas da tgira a persunas che ston stringentamain vegnir tgiradas en ina chasa da tgira.

Da las totalmain 2'280 persunas che abitavan ils 31 da december 2010 en chasas da tgira u en gruppas da tgira (tut las gruppas da vegliadetgna inclusiv abitantas ed abitants d'auters chantuns) avevan 451 persunas u 20,9 pertschient mo in pitschen basegn da tgira (stgalim SCRA 1)⁸. I sto vegnir partì dal fatg che la pli gronda part da questas persunas na dependa betg stringentamain da la tgira en ina chasa da tgira e viva per auters motivs en ina chasa da tgira.

2.3.4. Mesiras

Per cuntanscher la finamira strategica en il champ d'acziun "ambulant avant staziunar" duain vegnir realisadas las suandantas mesiras ils proxims 5 onns (2012 – 2016):

⁸ Indicatur 2010; chasas da persunas attempadas e da tgira; uffizi da sanadad dal Grischun; fanadur 2011

Mesira	Cuntegn	Cumpetenzza
M 3	<p>Reducziun da la part da la populaziun residenta dad 80 onns e dapli che viva en ina chasa da tgira, e quai fin sut 20 pertschient.</p> <p>En la planisaziun da las chasas da tgira che sto vegnir repassada per l'onn 2015 vegn il basegn da letgs da la populaziun residenta dad 80 onns e dapli en chasas da tgira reduci a 22 pertschient (2020), a 20 pertschient (2025) ed a 18 pertschient (2030).</p>	chantun
M 4	<p>Integraziun da purschidas alternativas da tgira e d'assistenza en la planisaziun generala chantunala da las chasas da tgira</p> <p>La planisaziun generala chantunala definescha en l'avegnir per mintga regiun da planisaziun – ultra dal basegn da letgs en chasas da tgira – er il basegn da purschidas alternativas da tgira e d'assistenza. La proxima planisaziun generala chantunala vegn fatga l'onn 2015 sin basa da la perspectiva demografica dal Grischun.</p>	chantun
M 5	<p>Purschidas alternativas da tgira e d'assistenza</p> <p>Las vischnancas realiseschan en las regiuns da planisaziun purschidas alternativas da tgira e d'assistenza sco l'abitar assistì u structuradas da di e da notg. Quest agid duai pudair vegnir dumandà en moda flexibla ed individuala. Questas purschidas stattan primarmain a disposiziun a persunas cun in basegn da tgira pitschen u mesaun che na ston betg vegnir tgiradas ed assistidas stringentamain en ina chasa da tgira.</p> <p>Cun ina cussegliaziun spezialisada sustegna il chantun las vischnancas da las regiuns da planisaziun tar la realisaziun da las purschidas.</p>	vischnancas chantun
M 6	<p>Promoziun da circuls da gidantras voluntaras e da gidantras voluntars</p> <p>Cun ina contribuziun finanziaria sco er cun purschidas da scolaziun e da supervisiun sustegnan las vischnancas l'installaziun da circuls da gidantras voluntaras e da gidantras voluntars per umans pli vegls.</p>	vischnancas

2.4. Colliaziun ed infurmaziun

2.4.1. Situaziun da partenza

En il Grischun datti gia numerusas purschidas per umans pli vegls. Ils singuls acturs statals e nunguvernamentals prestan lavur engaschada e professiunala en lur sector. Las differentas purschidas n'èn savens betg coordinadas ina cun l'autra. En quai che riguarda la colliaziun dals differents acturs e la coordinaziun da las purschidas datti pia in basegn d'agir. Ina concepziun sistematica ed integrala da las purschidas che s'orientescha vi dals basegns dals umans pli vegls pretenda liantamain la collavuraziun dals differents furniturs da prestaziuns. En quest connex sto il focus da l'agir sa

distatgar da l'optimaziun da las purschidas parzias dals singuls furniturs da prestaziuns e sa drizzar sin l'entir process interinstituzional ch'in uman pli vegl percurra tut tenor quant fitg ch'el sto vegnir sustegnì.

Per las persunas che retiran eventualmain prestaziuns sco er per lur confamigliars èsi actualmain cumplitgà da sa procurar ina survista da las differentas purschidas en la regiun u en il chantun e da stimar las differenzas tar ils custs e las consequenzas da la finanziaziun. L'access ad infurmaziuns en connex cun il tema da la vegliadetgna ed en spezial a las purschidas existentas sto perquai vegnir meglierà.

2.4.2. Finamira strategica

Per il champ d'acziun "colliaziun ed infurmaziun" ha la regenza formulà la suandanta finamira strategica:

Ina meglra colliaziun e collavuraziun da las differentas purschidas da tgira e d'assistenza sco er ina infurmaziun che tegna quint dals basegns da las persunas che s'interessan per dumondas da la vegliadetgna e per purschidas da tgira e d'assistenza.

2.4.3. Mesiras

Per cuntanscher la finamira strategica en il champ d'acziun "colliaziun ed infurmaziun" duain vegnir realisadas las suandantas mesiras ils proxims 5 onns (2012 – 2016):

Mesira	Cuntegn	Cumpetenzza
M 7	Forum grischun per dumondas da vegliadetgna Il chantun organisescha mintga 2 onns in forum per dumondas da vegliadetgna, l'emprima giada l'onn 2012. En quest connex stat en il center la colliaziun dals acturs publics e privats e da las organisaziuns publicas e privatas dal sector da vegliadetgna. Plinavant vegnan tractads il barat interdisciplinar sco er tendenzas e strategias actualas en il sector da vegliadetgna.	chantun
M 8	Barat d'ideas tranter il departament da giustia, segirezza e sanadad ed il cussegl grischun da las persunas attempadas Il barat d'ideas tranter il departament da giustia, segirezza e sanadad ed il cussegl grischun da las persunas attempadas, ch'è vegnì pratitgà cun success ils ultims onns, vegn instituzionalisà. Almain ina giada per onn envida il departament represchentantas e represchentants dal cussegl grischun da las persunas attempadas ad in barat d'ideas.	chantun

M 9	<p>Forums regiunals da colliaziun</p> <p>Las vischnancas procuran per l'installaziun da forums regiunals da colliaziun. En ils forums regiunals da colliaziun ston vegnir integrads furniturs da prestaziuns ambulantas e staziunaras che lavuran en moda preventiva, purtaders da decisziuns politicas, organisaziuns ecclesiasticas, organisaziuns ch'èn activas en il sector da vegliadetgna sco er represchentantas e represchentants da las gruppas en mira pertutgadas. Infurmaziuns relevantas pon vegnir barattadas e las differentas purschidas pon vegnir coordinadas ina cun l'otra. Uschia po la collavuraziun vegnir meglierada.</p>	vischnancas
M 10	<p>Portal d'internet</p> <p>Il chantun endrizza in portal d'internet, sin il qual las organisaziuns ch'èn activas en il Grischun mettan lur link sco er infurmaziuns relevantas. Umans pli vegls, lur confamigliaras e confamigliars sco er tut ils auters circuls interessads pon s'infurmar en moda simpla davart dumondas generalas en connex cun il tema da la vegliadetgna sco er davart las differentas purschidas. Las paginas d'internet existentas dals differents furniturs da prestaziuns vegnan integradas (link). Percunter s'obligheschan ils furniturs da prestaziuns da metter a disposiziun infurmaziuns ch'els actualiseschan permanentamain.</p>	chantun divers

VI. Ulteriur proceder

1. Program da la regenza 2013 – 2016

La repassada dal model directiv pertutgant la vegliadetgna furma ina mesira da realisaziun da la maxima D dal program da la regenza 2009 – 2012: Dumagnar las consequenzas ch'il svilup demographic ha per la societad.

La realisaziun da las mesiras dal model directiv pertutgant la vegliadetgna 2012 pretenda che quellas sajan accordadas cun il program da la regenza 2013 – 2016. L'intenziun strategica (garantir in provediment integrà ed ina prevenziun da la sanadad da la populaziun ch'èn buns ed economicamain supportabels; stabilisar la creschientscha dals custs; remplazzar la preferenza da plazzas en chasas da tgira tras contribuziuns independentas areguard la furma d'abitar) fixada en il champ d'acziun 7 (garantir ina qualidad da viver ed ina segiranza sociala fitg buna) dal program da la regenza 2013 – 2016 vegn realisada tras differentas mesiras dal model directiv pertutgant la vegliadetgna.

2. Occurrenza iniziala

Ilis princips directivs, las finamiras strategicas e las mesiras dal model directiv pertutgant la vegliadetgna vegnan preschentads ad in vast public a chaschun d'in emprim forum grischun per dumondas da vegliadetgna ch'è planisà per l'emprima mesadad da l'onn 2012. Alura duain vegnir prendidas per mauns la planisaziun detagliada e la realisaziun da las mesiras.

3. Realisaziun da las mesiras

Per realisar las mesiras ch'èn chaussa dal chantun e per controllar la realisaziun da las mesiras ch'èn chaussa da las vischnancas e da las organisaziuns nunguvernamentalas è competent l'uffizi da sanadad. L'uffizi da sanadad è ultra da quai competent per controllar, sche las finamiras èn vegnidas cuntanschidas, e per suttametter in rapport al departament.

Agiunta

Resumaziun da las mesiras

1. Champ d'acziun "promoziun da la sanadad e prevenziun"

Mesira	Cuntegn	Cumpetenzza
M 1	<p>Program "Promoziun da la sanadad en la vegliadetgna"</p> <p>Sin basa da las recumandaziuns dal project "Best practice promoziun da la sanadad en la vegliadetgna" elavura l'uffizi da sanadad in concept per in program chantunal cumplessiv per la promoziun da la sanadad en la vegliadetgna. Il program cumpiglia ils suandants moduls: "promoziun dal moviment", "prevenziun cunter cupitgas", "cussegliaziun, occurrenz, curs", "sanadad psichica" e "participaziun da las medias e dals medis da chasa". Il manaschament da program surordinà, la coordinaziun da las mesiras sco er l'evaluaziun èn chaussa dal chantun.</p> <p>La realisaziun operativa vegn fatga da las vischnancas e dals differents furniturs da prestaziuns dal sector da la sanadad e dal sector social conform a lur champ d'incumbensas.</p>	<p>chantun</p> <p>vischnancas divers</p>

Mesira	Cuntegn	Cumpetenzza
M 2	<p>"Insieme sano-gemeinsam gesund"</p> <p>Pervia da las enconuschientschas fatgas cun ils projects da pionier vegn il project per promover la sanadad e la qualidad da viver activond process da participaziun en las vischnancas cuntinuà en ina furma modifitgada.</p> <p>L'uffizi da sanadad dal Grischun sustegna las vischnancas interessadas cun ina cussegliaziun professiunala per ch'ellas possian realisar il project.</p>	<p>vischnancas</p> <p>chantun</p>

2. Champ d'acziun "ambulant avant staziunar"

Mesira	Cuntegn	Cumpetenzza
M 3	<p>Reducziun da la part da la populaziun residenta dad 80 onns e dapli che viva en ina chasa da tgira, e quai fin sut 20 pertschient.</p> <p>En la planisaziun da las chasas da tgira che sto vegnir repassada per l'onn 2015 vegn il basegn da letgs da la populaziun residenta dad 80 onns e dapli en chasas da tgira reduci a 22 pertschient (2020), a 20 pertschient (2025) ed a 18 pertschient (2030).</p>	<p>chantun</p>

M 4	<p>Integraziun da purschidas alternativas da tgira e d'assistenza en la planisaziun generala chantunala da las chasas da tgira</p> <p>La planisaziun generala chantunala definescha en l'avegnir per mintga regiun da planisaziun – ultra dal basegn da letgs en chasas da tgira – er il basegn da purschidas alternativas da tgira e d'assistenza. La proxima planisaziun generala chantunala vegn fatga l'onn 2015 sin basa da la perspectiva demografica dal Grischun.</p>	chantun
M 5	<p>Purschidas alternativas da tgira e d'assistenza</p> <p>Las vischnancas realiseschan en las regiuns da planisaziun purschidas alternativas da tgira e d'assistenza sco l'abitar assistì u structuradas da di e da notg. Quest agid duai pudair vegnir dumandà en moda flexibla ed individuala. Questas purschidas stattan primarmain a disposiziun a persunas cun in basegn da tgira pitschen u mesaun che na ston betg vegnir tgiradas ed assistidas stringentamain en ina chasa da tgira.</p> <p>Cun ina cussegliaziun spezialisada sustegna il chantun las vischnancas da las regiuns da planisaziun tar la realisaziun da las purschidas.</p>	vischnancas chantun
M 6	<p>Promoziun da circuls da gidantras voluntaras e da gidanters voluntars</p> <p>Cun ina contribuziun finanziaria sco er cun purschidas da scolaziun e da supervisiun sustegnan las vischnancas l'installaziun da circuls da gidantras voluntaras e da gidanters voluntars per umans pli vegls.</p>	vischnancas

3. Champ d'acziun "colliaziun ed infurmaziun"

Mesira	Cuntegn	Cumpetenzza
M 7	<p>Forum grischun per dumondas da vegliadetgna</p> <p>Il chantun organisescha mintga 2 onns in forum per dumondas da vegliadetgna, l'emprima giada l'onn 2012. En quest connex stat en il center la colliaziun dals acturs publics e privats e da las organisaziuns publicas e privatas dal sector da vegliadetgna. Plinavant vegnan tractads il barat interdisciplinar sco er tendenzas e strategias actualas en il sector da vegliadetgna.</p>	chantun
M 8	<p>Barat d'ideas tranter il departament da giustia, segirezza e sanadad ed il cussegl grischun da las persunas attempadas</p> <p>Il barat d'ideas tranter il departament da giustia, segirezza e sanadad ed il cussegl grischun da las persunas attempadas, ch'è vegnì pratigà cun success ils ultims onns, vegn instituzionalisà. Almain ina giada per onn envida il departament represchentantas e represchentants dal cussegl grischun da las persunas attempadas ad in barat d'ideas.</p>	chantun

M 9	Forums regionals da colliaziun Las vischnancas procuran per l'installaziun da forums regionals da colliaziun. En ils forums regionals da colliaziun ston vegnir integrads furniturs da prestaziuns ambulantas e staziunaras che lavuran en moda preventiva, purtaders da decisziuns politicas, organisaziuns ecclesiasticas, organisaziuns ch'èn activas en il sectur da vegliadetgna sco er represchentantas e represchentants da las gruppas en mira pertutgadas. Infurmaziuns relevantas pon vegnir barattadas e las differentas purschidas pon vegnir coordinadas ina cun l'otra. Uschia po la collavuraziun vegnir meglierada.	vischnancas
M 10	Portal d'internet Il chantun endrizza in portal d'internet, sin il qual las organisaziuns ch'èn activas en il Grischun mettan lur link sco er infurmaziuns relevantas. Umans pli vegls, lur confamigliaras e confamigliars sco er tut ils auters circuls interessads pon s'infurmar en moda simpla davart dumondas generalas en connex cun il tema da la vegliadetgna sco er davart las differentas purschidas. Las paginas d'internet existentas dals differents furniturs da prestaziuns vegnan integradas (link). Percunter s'obligheschan ils furniturs da prestaziuns da metter a disposiziun infurmaziuns ch'els actualiseschan permanentamain.	chantun divers